

"Velika igra" na Pacifiku: povratak maritimne geopolitike i odnosi moći u Južnome kineskom moru

Marta Zorko

Usponom i potvrđivanjem Kine kao sile u suvremenim geopolitičkim odnosima raste važnost Tihog oceana i pozicioniranja u azijsko-pacifičkoj regiji. Sukladno tomu, raste interes za morsko strateško pozicioniranje, pitanje razgraničenja, plovnih putova i kontrole pomorskih pravaca

Usponom i potvrđivanjem Kine kao sile u suvremenim geopolitičkim odnosima raste važnost Tihog oceana i pozicioniranja u azijsko-pacifičkoj regiji. Sukladno tomu, raste interes za morsko strateško pozicioniranje, pitanje razgraničenja, plovnih putova i kontrole pomorskih pravaca. Oživljavanje maritimne geopolitike u Kini prevođenjem djela Mahana i ostalih autora koji zagovaraju premoć pomorskih sila, prati razvoj i ulaganje u tehničke pretpostavke razvoja pomorske premoći. S druge strane, SAD već godinama predvodi u strateškom pozicioniranju u toj regiji, što je prema nekim autorima (Crosston, 2016) dovelo do porasta interesa za geopolitiku i geostrategiju u azijsko-pacifičkoj regiji. Crosston (2016: 3) napominje kako je puki pogled na strateške rasprave u SAD-u, i to one dostupne javnosti, dovoljan za shvaćanje zašto je "kineski narativ mogao postati opsjednut 'obrambenim pozicioniranjem' u Južnome kineskom moru". Odnosi moći u široj regiji eskalirali su sporom oko razgraničenja i sferama utjecaja u Južnome kineskom moru, ali i oživljavanjem klasičnog geopolitičkog promišljanja i okvirima tradicionalne maritimne geopolitike i geostrategije.

Definiranje azijsko-pacifičke regije i potencijalnih sigurnosnih izazova

Azijsko-pacifička regija proteže se od sredine Bengalskog zaljeva do zapadne obale Sjedinjenih Država, obuhvaćajući gotovo čitavi Tih i dio Indijskog oceana. Zbog toga se često o odnosima promišlja i u širim okvirima, uključivo s Indijom. U tom slučaju indo-pacifička regija prostire se od Arapskog mora

do zapadne obale SAD-a te uključuje većinu Tihog i Indijskog oceana (IISS, 2016a; zemljovid 1). Heterogenost država uključenih u ove regionalne definicije usložnjava količinu i varijabilnost sigurnosnih izazova kojima se u različitim forumima i organizacijama sve više poklanja pažnja. Prema procjenama Međunarodnog instituta za strateške studije (2015), sigurnosni izazovi u azijsko-pacifičkoj regiji mogu se podijeliti na pet središnjih pitanja koja zaslužuju globalnu pažnju. Prvo se odnosi na definiranje regije, a time i potencijalnih izazova koje uključuje. Zemlje koje regija obuhvaća, njihova međusobna suparništva i savezništva, pitanje šire indo-pacifičke regije i njezine poveznice s Bliskim istokom samo su neke od geografskih i geopolitičkih nepoznanica u ovome smislu. Drugo ključno pitanje odnosi se na ulogu Sjedinjenih Država i Kine, dvaju najvažnijih igrača u azijsko-pacifičkoj regiji, njihovo strateško pozicioniranje te međusobne odnose. Treće je pitanje pozicioniranja srednjih i malih sila, njihove ravnoteže i savezništava s jednom od vodećih sila Na to se nastavlja i četvrto pitanje – uloga ASEAN-a u naporima osiguravanja stabilnosti u regiji,

**S obzirom na to da je Kina
prvenstveno kopnena sila, fokus
Narodne oslobodilačke vojske Kine
nije primarno bio usmjeren prema
razvoju mornarice. Ipak, od sredine
1990-ih godina prošloga stoljeća
dolazi do rapidnog zaokreta i
modernizacije**

rezervirano za netradicionalne tipove ugroza, koje nemaju nacionalnu orijentaciju i ne odnose se na klasično odmjerenje snaga (IISS, 2015). Izazovima zajedničkog predznaka, poput ljudske sigurnosti u ovoj višestruko nestabilnoj regiji, tek će se morati pridati globalna pažnja. U okvirima svjetske populacije najnapučenija regija (pogotovo u slučaju šireg definiranja i uključivanja Indije) s najslabijim preduvjetima za reagiranje u kriznim situacijama, potencijalne "ekološke bombe", odnosno prenapučeni gradovi divlje urbanizacije, potencijalni izazovi u vezi s otočnim državama i dugoročni porast razine mora samo su neka od pitanja "meke sigurnosti" s kojima će se zemlje u ovoj regiji suočiti. Ista organizacija u okviru Shangri-La dijaloga samo godinu kasnije donosi novih pet ključnih izazova za regiju (IISS, 2016a). Ti su izazovi u ovom slučaju usmjereni prema ulozi glavnih azijskih sila u regionalnoj sigurnosti – Kine, Indije i Japana, kao i na pomorske sigurnosne izazove i militarizaciju Južnoga kineskog mora. U vezi s tim, razvoj industrije naoružanja i mornarice u regiji također sve više dobiva na značaju. U ovom se izvještaju pojavljuje i pitanje dvaju dodatnih potencijalnih regionalnih žarišta – Tajvana i Korejskog poluotoka. Naposljetku, nekontrolirane migracije i stvaranje Islamske države prepoznati su kao globalni sigurnosni izazovi

u 2016. godini i očekuje se njihov utjecaj i u azijsko-pacifičkoj regiji. Ako bi se glavni izazovi, definirani u okviru Shangri-La dijaloga,¹ analizirali nekoliko godina unazad, mogli bismo zaključiti da se radi o vrlo dinamičnoj regiji u kojoj se izmjenjuju potencijalne prijetnje, okarakterizirane kao suvremeni sigurnosni izazovi, i istodobno traje tradicionalno geopolitičko nadmetanje s pokušajima ostvarivanja (globalne) premoći s klasičnim odmjerenjem vojnih snaga.

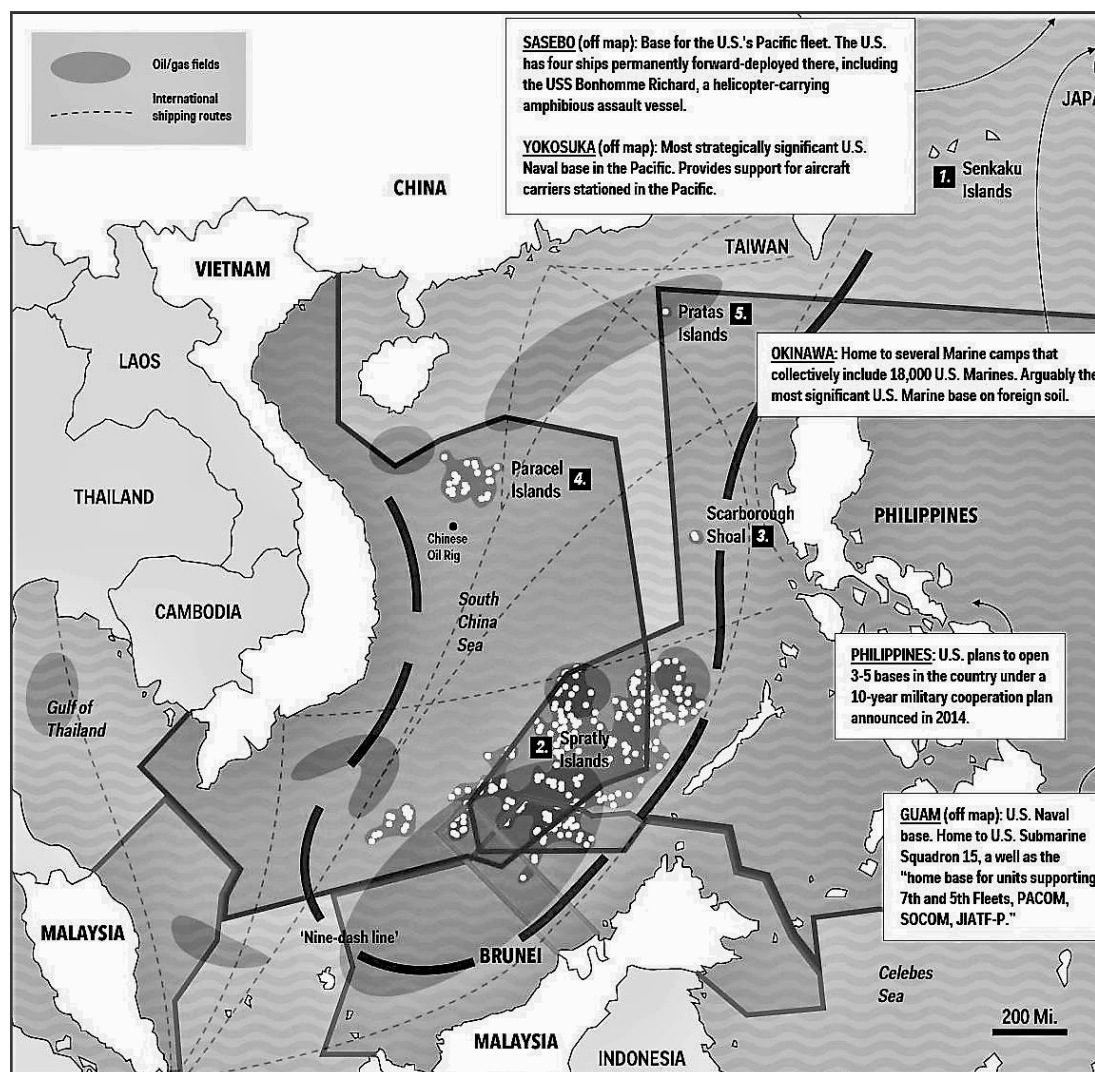
"Veliki", "srednji" i "mali" igrači u azijsko-pacifičkoj regiji: odnos snaga i strategije

Dva najvažnija suprotstavljena aktera koji utječu na odnose u regiji su Kina i Sjedinjene Američke Države. Srednje jaki igrači u smislu geopolitičke moći su Japan, Južna Koreja, Indonezija i Rusija (IISS, 2015). Iako se Rusija prema definicijama ne ubraja u ovu regiju, mora se razmatrati u širim odnosima utjecaja na ravnotežu u regiji, kao i Indija (IISS, 2016a). Mali igrači u ovome slučaju imaju utjecaj u kontekstu ravnoteže snaga u savezništvima i suparništva koja se vrlo često mijenjaju. Slučaj Filipina i nedavnog posjeta predsjednika Dutertea Kini samo je jedan od primjera balansiranja malih država u regiji u vezi sa sporom u Južnome kineskom moru. Ono što su autori koji se bave malim državama dosada nazivali balansiranjem (*balancing*) ili istaknutim strateškim priključivanjem (*bandwagoning*) (Walt, 1990), za područje Azije i Pacifika definirali su zaštitnim uvjetovanjem (*hedging*) (Cheng-Cwee, 2008). Naime, kako nijedna manja država nije prakticirala prva dva procesa u pravom značenju tih pojmova, ustaljen je pojam *hedginga* kao svojevrsan srednji put (Cheng-Cwee, 2008). Nasuprot tomu, Crosston (2016) smatra kako je triangulacija pravi izraz i vrlo česta pojava u narativu i odnosima u Južnome kineskom moru. Ona podrazumijeva "strateški makijavelizam; napor za zastupanje interesa SAD-a nasuprot interesa Kine, u pokušaju balansiranja odnosa u svrhu ispunjavanja vlastitih interesa male zemlje u strateškom smislu" (Crosston, 2016: 2). Članice ASEAN-a tako trianguliraju između Kine i Sjedinjenih Država, iako triangulacija nije jednosmjerna (Crosston, 2016). Naime, i Kina i SAD "marljivo pokušavaju usmjeriti triangulaciju i to ne samo maksimizacijom bilateralnih odnosa s pojedinim članicama ASEAN-a, već u tome nadmašiti i prestiži jedna drugu" (Crosston, 2016: 2).

Kina, oživljavanje maritimne geopolitike i globalna geopolitička vizija kineskog euroazijanizma

Jedan od primjera naglog porasta interesa za geopolitiku jest analiza van der Wustena (2015), koja prikazuje učestalost pojavljivanja pojma geopolitika u znanstvenim izdanjima na različitim jezicima. U usporednoj analizi pojave pojma od 1900. do 2008. godine u izdanjima na kineskom jeziku bilježi se porast od 45 posto nakon 90-ih godina prošloga stoljeća. U istom razdoblju raste uporaba pojma geopolitika i na ruskom jeziku, ali svega 18 posto. Treba napomenuti da se do 1990. godine pojam u izdanjima na tim jezicima gotovo uopće nije koristio, dok je uporaba na engleskom jeziku imala stabilnu konstantu (van der Wusten, 2015: 285; slika 3).

Zemljovid 1. Prijepori oko razgraničenja u Južnome kineskom moru

Izvor: Bender, 2015.

Admiral Liu Huaqing smatra se kineskim Mahanom (Holmes i Yoshihara, 2008). Huaqing zagovara Mahanove teze da je napredak nacije čvrsto povezan s kontrolom mora. Smatra ga se idejnim stupom kineske pomorske strategije i osobom zaslužnom za razvoj i modernizaciju kineske ratne mornarice. S obzirom na to da je Kina prvenstveno kopnena sila, fokus Narodne oslobodilačke vojske Kine nije primarno bio usmjeren prema razvoju mornarice. Ipak, od sredine 1990-ih godina prošloga stoljeća dolazi do rapidnog zaokreta i modernizacije. Uspon Kine i takva iznenadna pomorska orijentacija radikalno su promijenili strateški krajolik istočne Azije (Nguyen, 2013). Kina u tom smislu definira i svoje zahtjeve u Tihom oceanu. Same definicije unutarnjeg mora i srednje udaljenog mora upozoravaju na pretenzije i viđenje odnosa na Pacifiku pod vlastitim pravilima. General Liu u svojim memoarima tvrdi: "Unutarnje more (*near sea*) odnosi se na naše nacionalno Žuto more, Istočno kinesko more i Južno kinesko more, arhipelag Spratly i vode između i iza otočnog lanca koji se proteže potezom Tajvan-Okinawa, kao i sjevernomorski predio Tihog oceana. Odmah iza unutarnjeg

mora proteže se naše srednje udaljeno more (*mid-far sea*)" (Huaqing, 2004, prema Holmes i Yoshihara, 2008). Holmes i Yoshihara analiziraju konstrukte "prvog" i "drugog" otočnog lanca kao pomorsku kognitivnu kartu osvajanja. U okviru Mahanove teorije pomorske moći ove su vizije usmjerene prema strateškoj poziciji Tajvana i kontrole nad njime. Kineski pomorski stratezi teže postizanju apsolutne kontrole unutar "prvog otočnog lanca", u regionalnom smislu. Zasad postoji konsenzus za osiguravanje snaga za tu prvu fazu kontrole u vojnom smislu, za kinesko nadjačavanje američke mornarice. Dokaz toga ogleđa se u razvoju i izgradnji ratnih podmornica (Holmes i Yoshihara, 2008). Kontrola nad Tajvanom i prvim otočnim lancem proširila bi kineski pomorski *frontier*, omogućila Kini pristup japanskim pomorskim pravcima i značajno ugrozila stratešku sigurnost SAD-a u istočnoj Aziji (Holmes i Yoshihara, 2008). Težnja strateškom pozicioniranju u smislu glavnih plovnih putova otkriva globalne implikacije i želje Kine, koje pripadaju drugoj fazi razvoja ratne mornarice u smislu ekspedicijskog strateškog ratovanja i globalne međunarodne orijentacije (*blue water navy*).

Ipak, promatrano iz šire perspektive, ekonomska inicijativa *One Belt, One Road*,² koju promovira kineski predsjednik Xi Jinping od 2013. godine, stremi povezivanju euroazijske kopnene mase i plovnih putova pod vodstvom Kine i već u ovoj fazi pokazuje intenciju za globalno pozicioniranje. Čvrsti geopolitički predznak ove inicijative ogleda se u povezivanju kopnenih i pomorskih sila preko "kineskog Heartlanda". Inicijativa je osmišljena kao ekonomsko povezivanje nasuprot trgovinskim ugovorima i sporazumima u kojima je predvodnik SAD te čini okosnicu ekonomsko-ideološke borbe na globalnom planu. Kako bilo, ove suprotstavljene geopolitičke vizije imaju i svoje realno, vojnim naoružavanjem popraćeno, odmjeravanje snaga u Tihom oceanu, posebice u okvirima savezništava, suparništava i teritorijalnih zahtjeva u Južnome kineskom moru.

When Worlds Collide: pitanje razgraničenja u Južnome kineskom moru

Južno kinesko more geopolitičko je žarište zbog vrijedne strateške pozicije, ali i bogatstva resursima. Posljednjih godina nijedan maritimni spor nije dobio toliko pažnje kao spor u Južnome kineskom moru (Fravel, 2011). Sporani trokut točaka čine otočja Spratly i Paracel (kao i nasip Macclesfield) te šelf Scarborough. Šire promatrano, sporno je i otočje Senkaku u Istočnome kineskom moru, kao i otočje Pratas na samom sjeveru Južnoga kineskog mora. Dinamika u Južnome kineskom moru može se ukratko opisati kao "česta promjena narativa" (Crosston, 2016: 2). Usporednom analizom prozapadnih i nezapadnih medija Crosston (2016: 3) dolazi do zaključka da "pozicije sukobljenih strana u Južnome kineskom moru nisu ni izbliza toliko jasne kako ih se predstavlja od strane SAD-a".

Američke politika pomorske prisutnosti u globalnim okvirima prakticira se još od 1790. godine i može se podijeliti u tri velika razdoblja (Braisted, 2002). Pomorska diplomacija uobičajeno se definira kao nenasilna i politička uporaba mornarice (Widen, 2011). Widen (2011) kritizira uporabu ovog pojma zbog kolonijalnog nasljeđa, činjenice da teorije o pomorskoj diplomaciji bolje odgovaraju doktrinarnim nego analitičkim svrhama, kao i pojma pomorske prisutnosti koji je preuzak za definiranje u širem teorijskom smislu. Stoga za potrebe definiranja predlaže uključivanje političkih ciljeva, pomorskih sredstava, diplomatske metode i geopolitički kontekst (Widen, 2011). SAD provodi politiku prisutnosti u Tihom oceanu, te u četverokutu savezništva pod kupolom SAD-a pokušavaju održati primat u Tihome oceanu. Osim čvrstog savezništva Sjedinjenih Država i Japana, ostali manji igrači, kao što su Filipini, Singapur i Vijetnam, balansiraju ili trianguliraju u ovom odnosu pri pokušaju ostvarivanja vlastitih interesa.

Kineska je politika u prošlosti bila usmjerena prema pravnim rješenjima razgraničenja i pozivanju na historijski naslov (Fravel, 2011). Takozvana linija devet točaka, kao polazište za kineske pretenzije u Južnome kineskom moru, doseže do unutrašnjih voda ostalih zemalja u sporu. Linija nije službeno definirana, što ostavlja prostor za dodatne interpretacije i zahtjeve. Wu Shicun (2010, prema Fravel, 2011) opisuje čak četiri različite interpretacije linije, uključujući pomorski suverenitet, historijske vode, povijesna prava i suverenitet nad kopnenim oblicima.

Zahtijevajući pravo nad čitavom površinom Južnoga kineskog mora, Kina ulazi u spor oko razgraničenja sa svim obalnim državama, već spomenutim proklamiranim saveznicima SAD-a i članicama ASEAN-a. U spor oko razgraničenja s vlastitim zahtjevima tako su uključene sve zemlje koje izlaze u Južno kinesko more: Kina, Tajvan, Filipini, Vijetnam, Indonezija, Malezija i Brunej, a posredno i Japan i SAD. Šire, uključene su i ostale zemlje azijsko-pacifičke regije, ali i zemlje u okruženju, s obzirom na to da odnosi i ishod potencijalno utječu na sigurnost čitave regije.

Kineska široka definicija "prirodnih pomorskih granica" ili "tradicionalne pomorske granice",³ odnosno višestrukost definicije linije devet uporišnih točaka za razgraničenje, ostavlja prostor za strateško pozicioniranje Kine u Južnome kineskom moru i preduvjete za političke i vojne akcije. Iako Kina službeno nikada nije proglasila Južno kinesko more strateškim prioritetom poput Tibeta ili Tajvana (Fravel, 2011), važnost proizlazi upravo iz globalnog pozicioniranja nasuprot Sjedinjenim Državama, prisvajanju Tajvana i strateških pomorskih pravaca. Kina se tako, u smislu zauzimanja položaja, usmjerila prema politici izgradnje umjetnih otoka na strateškim točkama i razvoju mornarice, posebno podmornica s nuklearnim projektilima. Zbog toga za, primjerice, Japan, ali i ostale zemlje u regiji, ovaj spor ne predstavlja samo pitanje razgraničenja ili lokalnog spora zbog povlačenja maritimnih granica, već pitanje šire regionalne stabilnosti. Kineske akcije proglašavanja prava i nadležnosti

Južno kinesko more geopolitičko je žarište zbog vrijedne strateške pozicije, ali i bogatstva resursima

te izgradnje umjetnih otoka u svrhu strateškog pozicioniranja i aktivnog naoružavanja mogu voditi prema potpunoj kontroli pomorskih putova komunikacija, a posljedično i sukobu između Kine i Sjedinjenih Država (Koda, 2016). Zemlje u regiji posebno zabrinjava politika Kine, koja je od 2013. godine započela s prisvajanjem strateških točaka, vojnim manevriranjem i izgradnjom umjetnih otoka. Kada bi taj projekt u potpunosti zaživio, omogućio bi Kini potpunu kontrolu nad svim linijama pomorske komunikacije, potpuni pomorski i zračni nadzor nad Južnim kineskim morem (Koda, 2016). Strateška točka na kojoj još nije izgrađen umjetni otok, šelf Scarborough, trenutno je ključna pozicija oko koje se vodi rasprava, obavlja nadzor i izviđanje. Izgradnjom kineske infrastrukture na šelfu zatvorio bi se strateški trokut koji on čini s otočjem Spratly i Woody, čime bi kineska kontrola nad Južnim kineskim morem bila u potpunosti ostvarena.

Zaključak

U kontekstu suvremenih geopolitičkih odnosa dolazi do reteritorijalizacije, koja se s jedne strane ogleda u deteritorijalizaciji i virtualizaciji prostora i teritorija, dok je s druge strane na snazi "povratak klasične geopolitike". Pod potonjim se podrazumijeva

strateško pozicioniranje uporabom vojne sile, odmjeravanje snaga i nametanje moći. Ti se procesi samo parcijalno zbivaju na kopnenim razdjelnicama ideoloških i razvojnih regionalnih blokova u trenutcima pritisaka (kriza u Ukrajini, reteritorijalizacija granica pred migrantskim valovima, regionalna (ne)solidarnost). Istinski povratak klasične geopolitike trenutno se ogleda u velikim pomorskim igrama globalnog strateškog pozicioniranja. Mornarica i ratni brodovi, koji ne predstavljaju samo ogled nacionalnog suvereniteta i moći u obrambenom smislu, već služe kao simboli te moći (Widen, 2011), mehanizmi su kojima se odmjeravaju snage u geostrateškom smislu. Takozvane linije moći (*corridors of power*), u kojima pojedine države pokušavaju ostvariti primat u kontroli pomorskih putova, trgovine, ali i nadzora u vojnom smislu, iskaz su teritorijalnog promišljanja i u pomorskim okvirima geopolitike. More, koje je služilo samo kao strateška pozicija prema osvajanju kopna, dobilo je danas i širi uporabni oblik u vidu izgradnje umjetnih instalacija i kontrole pomorske površine, a ne samo plovnih putova.

Postoji nekoliko predjela u kojima spor oko morskog razgraničenja nosi mnogo širi simbolički značaj i varijabilnost aktera od obalnih država ili država u sporu. Uz pitanje razgraničenja na Arktiku, Južno kinesko more primjer je takvoga šireg okvira lokaliziranog odmjeravanja snaga s globalnim posljedicama. Politika pomorske prisutnosti i pomorske diplomacije SAD-a rezultirala je nakon uspona Kine prvo defenzivnim, a zatim i ofenzivnim pozicioniranjem u azijsko-pacifičkoj regiji. Južno kinesko more, kao "unutarnje more" Kine, predstavlja stratešku točku u kojoj je moguće ograničiti kinesko pomorsko globalno promišljanje iz perspektive SAD-a. Iz perspektive Kine predstavlja ishodišnu točku za razvoj globalne pomorske premoći, što se ogleda i u strategijama "prvog" i "drugog" otočnog lanca, koje vode prema potencijalom otvaranju i osvajanju Tihog oceana.

U kontekstu suvremenih geopolitičkih odnosa dolazi do reteritorijalizacije, koja se s jedne strane ogleda u deteritorijalizaciji i virtualizaciji prostora i teritorija, dok je s druge strane na snazi "povratak klasične geopolitike"

Omjer snaga i pozicija dviju sila, u kojoj jedna ima izravan pristup Južnome kineskom moru, a druga interese utjecaja i obuzdavanja, vodi prema dva zaključka. Oba se zaključka mogu podvesti pod pojam posredovanja ili posrednog djelovanja. Prvo posredovanje jest posredovanje izvana ili odozgo. Razgraničenje u Južnome kineskom moru globalno je pitanje premoći u azijsko-pacifičkoj regiji, ali i šire. Zemlje koje nemaju izravan pristup ni vlastite interese u razgraničenju djeluju posredno želeći zadržati globalne odnose snaga i stabilnost regije. Drugo posredovanje jest ono iznutra ili odozdo. Zemlje koje imaju izlaz

na Južno kinesko more i teritorijalne zahtjeve u razgraničenju nemaju stvarne mehanizme za djelovanje. Izuzev Kine, ostale zemlje u sporu nisu važni igrači u ovom pitanju i svoje interese mogu ostvariti jedino posredno – suradnjom s Kinom ili SAD-om i uvjetovanjem vlastite pozicije. Neprincipijelna savezništva ili, kako ih Crosston (2016) naziva, trianguliranje okviri su djelovanja za male države s pristupom ovom strateškom "bazenu". Sve češći jednostrani potezi Kine, militarizacija, strateško pozicioniranje i dvostruko posredno djelovanje središnji su okviri odnosa u trenutnom geostrateškom i geopolitičkom okruženju azijsko-pacifičke regije, sa svojom ishodišnom točkom u Južnome kineskom moru.

Bilješke

- 1 Shangri-La dijalog je sastanak ministara obrane zemalja azijsko-pacifičke regije koji se od 2002. godine održava godišnje pod okriljem Međunarodnog instituta za strateške studije. Tzv. Azijski sigurnosni forum platforma je za definiranje otvorenih pitanja i sigurnosnih prijetnji koje Institut objavljuje u obliku procjene rizika.
- 2 Puni je naziv *The Silk Road Economic Belt and the 21st-century Maritime Silk Road*. Više o inicijativi i njezinim potencijalnim posljedicama v. u IISS, 2016b.
- 3 Službeno glasilo kineske vojske *Jiefangjun Bao* referira se na pojam tradicionalne pomorske granice u Južnome kineskom moru (prema Fravel, 2011: 295).

Literatura

- Bender, Jeremy (2015) Here's a great look at China's major new runway in the South China Sea. *Business Insider* 25. rujna. <http://www.businessinsider.com/china-completed-runway-on-fiery-cross-reef-2015-9> Pristupljeno 10. prosinca 2016.
- Braisted, William R. (2002) Naval Diplomacy. *Encyclopedia of American Foreign Policy*. <http://www.encyclopedia.com/social-sciences/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/naval-diplomacy> Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- Cheng-Cwee, Kuik (2008) The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to Rising China. *Contemporary Southeast Asia* 30 (2): 159-185.
- Crosston, Matthew (2016) The True Nature of South China Sea Triangulation. *Modern Diplomacy*. http://moderndiplomacy.eu/index.php?option=com_k2&view=item&id=1955:thaad-mad-bad-pt-iii-the-true-nature-of-south-china-sea-triangulation&Itemid=156 Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- Fravel, M. Taylor (2011) China's Strategy in the South China Sea. *Contemporary Southeast Asia* 33 (3): 292-319.
- Holmes, James R. i Yoshihara, Toshi (2008) *Chinese Naval Strategy in the Twenty First Century: The Turn to Mahan*. London: Routledge.
- International Institute for Strategic Studies (IISS) (2015) *Asia-Pacific Regional Security Assessment 2015*. <https://www.iiss.org/en/publications/strategic%20dossiers/issues/asia-pacific-regional-security-assessment-2015-4c79> Pristupljeno 4. prosinca 2016.

- International Institute for Strategic Studies (IISS) (2016a) *Asia-Pacific Regional Security Assessment 2016*. <https://www.iiss.org/en/publications/strategic%20dossiers/issues/asia-pacific-regional-security-assessment-2016-2288> Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- International Institute for Strategic Studies (IISS) (2016b) *Strategic Geography 2016. Strategic Survey 2016: The Annual Review of World Affairs*. <http://www.iiss.org/en/publications/strategicsurvey/issues/strategic-survey-2016-f82b/ss16-strategic-geography-3e95> Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- Koda, Yoji (2016) Japan's Perceptions of and Interests in South China Sea. *Asia Policy* 21. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-3949916221/japan-s-perceptions-of-and-interests-in-the-south> Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- Nguyen, Binh (2013) The People's Liberation Army Navy: The Motivations Behind Beijing's Naval Modernization. *CUREJ: College Undergraduate Research Electronic Journal*. <http://repository.upenn.edu/curej/160> Pristupljeno 4. prosinca 2016.
- van der Wusten, Herman (2015) Imagined communities and practiced geopolitics. *Hungarian Geographical Bulletin* 64 (4): 281-291.
- Walt, Stephen M. (1990) *The Origin of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Widen, J. J. (2011) Naval Diplomacy – A Theoretical Approach. *Diplomacy and Statecraft* 22 (4): 715-733. ■